

LANDINFO

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Respons

Irak: Apostasi og ateisme

- Apostasi og ateisme – definisjoner
- Lovgivning
- Utbredelse av apostasi og ateisme
- Statlige reaksjoner
- Reaksjoner fra ikke-statlige aktører
- Er det mulig å endre religionstilhørighet i folkeregisteret og på ID-kortet?

Innledning

Fornærmelse mot religiøse symboler og ritualer er forbudt i henhold til irakisk straffelov. Lovparagrafen som regulerer dette, blir anvendt i dagens Irak. Frafall fra islam, apostasi, er derimot ikke direkte lovregulert. En ateist, som tidligere har vært muslim, er i realiteten en apostat i det vedkommende ikke lenger erklærer seg som troende.

Antall ateister er etter sigende økende i Irak. Denne responsen vil redegjøre for relevant lovverk og for hvordan apostater og ateister behandles i samfunnet i dag.

Kildegrunnlag

Responsen bygger på åpne kilder, det vil si artikler og publikasjoner som er offentlig tilgjengelige via internett, og som er relevante for de temaene som tas opp. Da frafall fra islam og ateisme fortsatt er et sensitivt tema i Irak, må vi ta høyde for at kildegrunnlaget mangler tydelige stemmer fra den gruppen det angår. Det er likevel et relativt bredt kildeomfang knyttet til hvordan irakisk kultur og samfunn stiller seg til fenomenet.

I tillegg tok Landinfo opp temaet med tre kilder i Kurdistanregionen i april 2018, på en reise som ble gjennomført i samarbeid med Utlendingsstyrelsen i Danmark. Apostasi og ateisme var ikke et av hovedtemaene på reisen, men ble likevel tatt opp i møter med noen av kildene. Disse er anonymisert både av hensyn til deres egen sikkerhet, og fordi ingen av dem jobber med problemstillingen. De har uttalt seg på egne vegne, og ikke på vegne av organisasjonen de jobber for. To av kildene er irakiske kurdere, hvorav den ene jobber for en internasjonal NGO, og den andre er akademiker. Den tredje kilden er ikke-iraker og jobber for en internasjonal organisasjon.

Respons Irak: Apostasi og ateisme

Hva er en apostat?

Ifølge Timothy G. Burroughs er definisjonen på en apostat en person som gjennom handling eller ord forneker eller snakker nedsettende om islams kjerneverdier (Burroughs 2008, s. 528). Burroughs har publisert en artikkel om frafall fra islam og hvordan dette vil kunne lovreguleres i Irak. Artikkelen referer til diverse vitenskapelige kilder innen islamsk rettslære.

Hva som anses å være islams kjerneverdier, varierer noe mellom de ulike lovskolene. Imidlertid er avvisning/fornektelse av de fem pilarene i islam, eller av profeten Muhammed, typiske brudd med islamsk tro som alle lovskolene betrakter som apostasi.

Konvertering til en annen religion er en tydelig handling som bekrefter apostasi. Andre handlinger kan være mindre tydelige. For å bli beskyldt for apostasi må personen ha utført en villet handling. I henhold til tradisjonell islamsk rett skal man ikke straffes for handlinger som er utført ut fra uvitenhet, stress, tvang eller galskap.

En som er beskyldt for apostasi, skal få mulighet til å angre på handlingen som er utført. Dette bør imidlertid skje i løpet av få dager. En som fornærmer profeten Muhammed, får derimot ikke samme mulighet.

Ateisme, blasfemi og kjetteri kan, ifølge akademiske og islamske rettslærde kilder Burroughs refererer til, også likestilles med apostasi (s. 529).

Lovgivningen er tvetydig

Irak er en demokratisk republikk med sivilrettslig straffelov. Islam er offisiell religion, og i henhold til konstitusjonen av 2005 skal det ikke vedtas lover som strider mot islam, demokratiske prinsipper eller de rettighetene som er nedfelt i konstitusjonen (paragraf 2). Konstitusjonen garanterer for majoritetens islamske identitet og for alle individers religionsfrihet (paragraf 2, annet ledd).

Staten skal garantere for individers beskyttelse fra religiøs tvang (paragraf 37), og alle har rett til den frie tanke, samvittighet og tro (paragraf 42).

Ytringsfrihet, pressefrihet og organisasjonsfrihet er også nedfelt i konstitusjonen (paragraf 38), så fremt slik virksomhet ikke går utover offentlig ro, orden og moral.

Motsetningen mellom de nedfelte rettighetene på den ene siden og islam som rammeverk for alle lover på den annen side, skaper rom for tvetydighet i anvendelsen av lovverket. Det er altså på den ene siden lov å velge trosretning, men siden frafall fra islam strider mot islamsk lov, kan dette i teorien lede til straffeforfølgelse. Personstatusloven gir heller ikke adgang til å endre religion fra islam (U.S. Department of State 2018). Derimot følger det av personstatusloven at man mister sine arverettigheter ved frafall fra islam eller konvertering til annen religion.¹

Apostasi og konvertering fra islam til en annen religion anses altså som ulovlig og straffbart i henhold til islamske lover, men er ikke direkte lovregulert i straffeloven.² Dermed er den rettslige statusen til apostater og konvertitter fra islam uavklart i Irak i dag. I 2012 rapporterte

¹ Artikkel 90 i personstatusloven av 1959 sier at arverettighetene, utover det som står nedfelt i loven, skal være i tråd med Sharia-lovene.

² For mer detaljerte diskusjoner rundt dette, se Mohammed & Arun (2010) og Haring (2010).

UNHCR (s. 28) at motsetningen i lovverket ennå ikke hadde blitt prøvd i retten, og Landinfo har ikke funnet dokumentasjon i relevant kildemateriale på at det har skjedd i de senere år heller.

Iraks føderale høyesterett har bl.a. til oppgave å overvåke at landet styres etter prinsippene i konstitusjonen, og skal i henhold til konstitusjonen bl.a. bestå av eksperter innenfor islamsk rett. Det åpner for et islamsk rettslig perspektiv i lovfortolkningen.

Ifølge juridiske eksperter som er intervjuet av Institute for War and Peace Reporting (IWPR) (Mohammed & Arun 2010), står dommere fritt til å tolke loven i henhold til egen religiøs overbevisning. Det betyr at i tilfeller der loven ikke eksplisitt gir uttrykk for rett og galt, kan dommeren benytte seg av islamske lover.

En irakisk dommer og ansatt i Justisdepartementet uttalte følgende til IWPR: “There is no law to deal with a convert, so in such cases we have to go to the Islamic rules, because Islam is the main source of legislation.” Dommeren erkjente at mangelen på klarhet i lovverket angående konvertering, kunne være problematisk.

Relevante bestemmelser i straffeloven

Straffelovens (1969) paragraf 372 regulerer brudd på religiøse normer. Loven forbyr fornærmelser begått i det offentlige rom av religiøse ritualer, symboler og hellige personer og objekter. Slike fornærmelser har en strafferamme på inntil 3 år eller en bot på inntil 300 irakiske dinarer. Den opprinnelige hensikten med lovparagrafen er å beskytte religiøse minoriteters rettigheter, men den kan også anvendes for å beskytte mot krenkelser av den islamske tro og lære.

Lovens ordlyd, i engelsk oversettelse, er som følger:

Paragraph 372 - The following persons are punishable by a period of detention not exceeding 3 years or by a fine not exceeding 300 dinars:

- (1) Any person who attacks the creed of a religious minority or pours scorn on its religious practices.*
- (2) Any person who wilfully disrupts a religious ceremony, festival or meeting of a religious minority or who wilfully prevents or obstructs the performance of such ritual.*
- (3) Any person who wrecks, destroys, defaces or desecrates a building set aside for the ceremonies of a religious minority or symbol or anything that is sacred to it.*
- (4) Any person who prints or publishes a book sacred to a religious minority and deliberately misspells the texts so that the meaning of the text is altered or who makes light of its tenets or teachings.*
- (5) Any person who publicly insults a symbol or a person who constitutes an object of sanctification, worship or reverence to a religious minority.*
- (6) Any person who publicly imitates a religious ceremony or celebration with intent to deceive.*

Landinfo ser ikke bort fra at også andre lovparagrafer kan anvendes mot antatte apostater eller ateister. Men i mangel på tilgang til tiltaler og domsavsigelser i slike saker, kan vi ikke nevne andre lovparagrafer som eventuelt kan eller vil bli brukt.

I 2011 ble det fremmet et lovforslag som skulle regulere internettkriminalitet (Information Crimes Law), og som ytterligere ville innskrenke personers ytrings- og religionsfrihet. En av paragrafene gikk ut på å ilegge minimum ett års fengselsstraff for å spre informasjon på nettet som uthuler religiøse og moralske prinsipper (HRW 2012, s. 2).³ På grunn av skarpe reaksjoner, fra både nasjonalt og internasjonalt hold, på at lovforslaget brøt med internasjonale menneskerettighetsprinsipper som ytringsfrihet og organisasjonsfrihet, ble lovforslaget nedstemt av parlamentet i februar 2013 (Jawad & Omar 2015).

Utbredelse av apostasi og ateisme

Et viktig bakteppe når man skal analysere fenomenet apostasi og ateisme i Irak, er at alle irakere blir født inn i en religion, og forventes å forbli i denne religionen til sin død. Dette gjelder ikke bare for muslimer, men også for religiøse minoriteter. Apostasi er ikke bare uglesett og fordømt, men også ansett som unaturlig, ifølge Mark Lattimer, lederen for Ceasefire Centre for Civilian Rights (gjengitt i EASO 2017, s. 19). Lattimer påpeker også at siden hver religion har sine egne kulturelle karakteristikk, og fordi religion og etnisitet er så sammenflettet, kan frafall fra religionen føre til forfølgelse fordi det bryter så sterkt med gruppens identitet og kultur.

Frafall fra islam er et svært sensitivt tema i Irak, og det finnes ingen troverdig statistikk på antall apostater eller konvertitter til andre religioner.

Allerede for ti år siden ble det imidlertid fra ulike hold hevdet at det var en økende tendens til at unge irakere vendte seg bort fra religion (Walden 2008; Tavernise 2008). I en artikkel i New York Times (Tavernise 2008) ble det vist til en studie, foretatt i 2008, blant unge irakere bosatt i ulike byer. Her kom det frem at ungdom hadde et desillusjonert forhold til religion som følge av krigen og all den vold som hadde blitt utført med støtte fra religiøse ledere. Ungdommen som var gjenstand for denne studien, beskyldte religiøse ledere for volden og de negative konsekvensene den fikk for deres daglige liv. Artikkelen refererte også til professorer som uttrykte at det var vanskelig å rekruttere unge til religiøse studier. Likeledes hevdet imamer og religiøst praktiserende i Bagdad og Falluja at det var langt færre som deltok i fredagsbønnen enn i 2004 og 2005 (Tavernise 2008).

Ateisme er angivelig fortsatt et økende fenomen i Irak. På bakgrunn av å ha fulgt ateisters aktivitet på sosiale medier, uttaler menneskerettighetsaktivist, skribent og satiriker Faisal Saeed al-Mutar til Al-Monitor at trenden er økende i ulike deler av landet (Mamouri 2017). Han har selv etablert en støtteorganisasjon for irakiske ateister, Ideas Beyond Borders. Al-Mutar uttaler at ateister har dårlige kår i et samfunn som domineres av islamske partier og islamske militser.

Narim Rostam (2018), som skriver for Niqash⁴, hevder at IS' grusomheter har bidratt til økt kritikk av islam, og at veksten i sosiale medier har gjort det lettere å ytre slik kritikk. Ifølge Rostam har det i den senere tid blitt større aksept for å stille kritiske spørsmål til islam som religion i Kurdistanregionen. Dette var tidligere uakseptabelt.

³ HRW skriver følgende (s. 2): "Article 21 sets a minimum one-year prison term for "any person who encroaches on any religious, moral, family, or social values or principles or the sanctity of private life using an information network or computer devices in any shape or form"."

⁴ Niqash er en Berlin-basert nettavis som dekker politiske, sosiale og kulturelle forhold i bl.a. Irak.

I henhold til ikke-navngitte eksperter gjengitt i The Baghdad Post i 2017, er det ikke bare IS' herjinger som har ført til at unge og intellektuelle i økende grad har vendt seg bort fra religionen. Den voldelige fremferden til de shiamuslimske militsene har også ledet flere og flere unge og intellektuelle til å ta avstand fra Gud, Profeteten Mohammed og islam, hevdes det (The Baghdad Post 2017).

Ifølge en professor i sosiologi ved det amerikanske universitetet i Dohuk, Dr. Muslih Irwani (gjengitt i Lynch 2016), har frafall fra religion vært en trend over lang tid. Han hevder at folk er i ferd med å miste troen, og at dette er en naturlig samfunnsutvikling. Han er enig i at IS' ekstremt voldelige fremferd har bidratt til utviklingen. Irwani har uttalt seg til den kurdiske avisen Rudaw (Lynch 2016).

Safaa Khalaf, en reporter som følger sosiale og politiske forhold i Irak (gjengitt i al-Jaffal 2017), mener ateisme i Irak har vokst frem på bakgrunn av økonomiske og sosiale konsekvenser av feilslått politikk. Ateisme er en sosial reaksjon på politisk islams manglende evne til å styre landet og tilby tjenester, sier han. Han legger til at moderne kommunikasjon også har spilt en viktig rolle i fremveksten av nytt tankegods og nye måter å leve på. Dette gjelder spesielt for den yngre generasjonen som lever under svært krevende forhold.

Det hevdes imidlertid at mange, og da spesielt religiøse ledere og geistlige, sammenblander sekularisme med ateisme. Khalaf sier det slik til Al-Monitor (al-Jaffal 2018): "Inaccurate and misused labels are being used to describe incorrect behaviors by the political authority in light of the security mentality prevalent in both society and state."

Han legger til at myndighetene er komfortable med denne sammenblandingen mellom begrepene sekularisme og ateisme, fordi det hjelper dem å undertrykke opposisjonelle syn, spesielt når de utfordrer islam og gjeldende samfunnsnormer.

Ifølge Khalaf har lederne for de islamske partiene alltid hatt ateisme på radaren. Mange av dem mener ateisme er verd å bekjempe og forby, mens andre ser på det som et fenomen rettet direkte mot de islamske partiene. Iraks høyeste autoritet på shiamuslimske religiøse og juridiske forhold ser på spredningen av ateisme som et resultat av feilslått politikk i mer enn et tiår (al-Jaffal 2018).

Gitt fenomenets sensitivitet, er det vanskelig å fastslå hvor utbredt apostasi eller ateisme er i Irak i dag. Det at flere kilder belyser temaet, og at religiøse ledere, inkludert Ammar al Hakim, har uttrykt sterk bekymring for utbredelsen av ateisme (Mamouri 2017), er i alle fall et tegn på at dette ikke lenger er en helt ubetydelig trend.

Statlige reaksjoner

UNHCR hevdet i en rapport i 2012 at konvertitter kan bli utsatt for trakassering fra myndighetenes side, inkludert politiet (UNHCR 2012, s. 28).

De siste årsrapportene om religionsfrihet i Irak, som utgis av det amerikanske utenriksdepartementet (U.S. State Department 2017; 2018), mangler imidlertid referanser til eventuelle straffeprosesser mot apostater i Irak.

Det er straffelovens paragraf 372 som i hovedsak benyttes i saker der religiøse normer og skikker angripes (Burroughs 2008). Journalister, forfattere, redaktører er blant dem som har blitt straffet for å ha publisert materiale som tolkes som vanære av religion. Det finnes også eksempler på myndighetsreaksjoner mot andre enkeltstående individer. Enkelte har blitt

Respons Irak: Apostasi og ateisme

arrestert for islamkritiske uttalelser, men Landinfo har ikke funnet informasjon om domfellelse i disse sakene. Eksempler følger nedenfor.

Noen eksempler fra KRI

I februar 2010 ble redaktøren i den kurdiske avisen Chavder og en journalist-poet arrestert for å ha sammenlignet en moskés arkitektur med deler av menneskekroppen (U.S. Department of State 2011). Begge ble løslatt etter 48 timer, hvorpå direktøren for den religiøse stiftelsen (endowment) i Dohuk stevnet dem for retten. Begge ble deretter dømt til å betale en bot på en million irakiske dinarer (840 USD) hver for å ha publisert diktet.

I mai 2012 ble redaksjonen til Chrpa-magasinet angrepet etter å ha publisert en satirisk artikkel om islam (Tarkhani u.å.). Både redaksjonen og forfatteren, bosatt i Norge, ble drapstruet. Justisministeren og ministeren for religiøse affærer anklaget magasinet for å ha vanæret muslimer og tok til orde for å ta ut tiltale i henhold til straffeloven (Tarkhani u.å.; Hassan 2012). Chrpa-magasinet måtte stenge, og redaktøren ble idømt en bot på 3 millioner irakiske dinarer.

I tilknytning til denne saken forsikret daværende statsminister i den kurdiske selvstyre regjeringen, Nechirvan Barzani, at slike fornærmelser mot islam som magasinet Chrpa hadde forårsaket, ikke ville bli tolerert av myndighetene. Han la til at man må verne om ytringsfriheten, og at reaksjoner mot ytringer ikke måtte komplisere det sosiale livet i Kurdistan. Likevel ba han parlamentet sørge for å vedta lover og forvalte lovverket på en slik måte at man kunne unngå at slike ytringer blir spredt i pressen (Hassan 2012).

I 2013 ble en 15 år gammel gutt arrestert og satt i isolat i Erbil etter at faren hadde anmeldt ham for frafall fra islam (Ahmad 2014; IHEU u.å.). Dette skjedde på bakgrunn av en opphetet samtale de to hadde hatt der sønnen hadde fortalt at han ikke lenger trodde på Gud. Gutten hevdet selv å ha blitt fysisk mishandlet under fengslingen. Han ble løslatt mot kausjon etter 13 dager i påvente av en rettssak. Der skal han ha blitt grovt trakassert av forhørsdommeren.

Gutten forsøkte i flere måneder å få kurdiske medier til å dekke saken, men alle nektet (Ahmad 2014). Etter syv måneder publiserte den uavhengige avisen Awena historien. Saken ble raskt spredt i sosiale medier og ledet til et opprop blant journalister, kunstnere og aktivister med krav om at kurdiske myndigheter måtte henlegge saken. Gutten rømte fra landet før rettssaken kom opp og har angivelig fått beskyttelse i Tyskland (Tarkhani 2016).

I 2014 ble en student arrestert for å ha kritisert islam på en skole i Darbandikhan i Sulaymaniya provins (IRB Canada 2016; IHEU 2015). Gutten skal ha blitt drapstruet av medelever etter å ha gitt en presentasjon i klassen om big bang-teorien. Ifølge hans advokat mottok han også trusler etter å ha kritisert islam på Facebook. Da gutten anmeldte drapstruslene, ble han selv arrestert, og slapp først ut på kausjon etter press fra menneskerettighetsaktivister (IHEU 2015). Landinfo er ikke kjent med utfallet av rettssaken som, ifølge IHEU, skulle opp 13. juli 2015.

I 2017 ble det kjent at en gruppe kurdere hadde konvertert fra islam til zoroastrianisme. Dette har ifølge en kilde Landinfo har snakket med (internasjonal organisasjon i Erbil, april 2018), ikke fått strafferettslige konsekvenser for dem. Denne gruppen, som også er omtalt i den siste religionsfrihetsrapporten fra det amerikanske utenriksdepartementet (U.S. Department of State 2018, s. 21), har derimot, etter eget ønske, beholdt betegnelsen muslim i folkeregisteret. Det er lite trolig at denne gruppen ville fått tilgang til å endre religionstilhørighet i folkeregisteret dersom de hadde forsøkt.

Respons Irak: Apostasi og ateisme

Den amerikanske religionsfrihetsrapporten for 2017 (U.S. Department of State 2018) nevner ingen myndighetstiltak mot konvertitter fra det året. Derimot nevner den at politiet i KRI har unnlatt å beskytte eller gi bistand til en familie som i mange år opplevde vold og trakassering som følge av konvertering fra islam til kristendom (s. 13).

Eksempler fra resten av Irak

I resten av Irak er det vanskeligere å finne eksempler på straffeforfølgelse for religionskritikk eller andre handlinger som krenker islam. I mars 2018 ble det imidlertid utstedt arrestordre på fire antatte ateister i Al-Gharaf-distriktet nord i Thi Qar provins (Al Ghad Press 2018; al-Jaffal 2018). En av dem skal ha blitt arrestert umiddelbart, mens de andre tre fortsatt skal ha vært på frifot da dette ble rapportert. Bakgrunnen for arrestordren var at gruppen skal ha holdt seminarer lokalt om ateisme, og på den måten snakket nedsettende om Gud og islam.

At myndighetene i Thi Qar velger å slå så hardt ned på slik aktivitet, tyder på at det å stå åpent frem som ateist og å forsøke å påvirke andre til det samme, er å krysse grensen for hva som er akseptert i det irakiske samfunnet i dag. Det viser at misjonering mot islam er forbudt og vil bli møtt med strafferettslige reaksjoner.

Burroughs (2008, s. 595) argumenterer for at domstolen vil kunne behandle en eventuell apostasisak ulikt alt ettersom hvor mye uro hendelsen har skapt i det irakiske samfunnet. Grasrotvirksomhet som tar sikte på å omvende muslimer, er nettopp et fenomen som kan føre til uro i samfunnet. Ved å arrestere dem som står bak denne virksomheten, søker myndighetene antakelig å sette en stopper for utbredelse av tilsvarende virksomhet.

Andre ateistforum er gjerne nettbaserte og vanskeligere å straffeforfølge da mange opererer på falske nettp profiler.

Hverken religionsfrihetsrapporten fra 2016 eller 2017 nevner noen konkrete eksempler på straffeforfølgelse av konvertitter (U.S. Department of State 2017 og 2018). Derimot fremkommer det i rapporten for 2016 (U.S. Department of State 2017, s. 1) at irakiske myndigheter har unnlatt å etterforske og straffeforfølge etno-sekteriske kriminelle handlinger, inkludert slike som er utført av væpnede grupper i områder frigjort fra IS. Videre står det i rapporten at ikke-muslimske minoriteter opplevde trusler, trakassering og press om å følge islamske skikker. I flere regioner skal minoriteter, uavhengig av religiøs tilhørighet, ha opplevd vold og trakassering fra majoritetssamfunnet (s. 2). Rapporten nevner ikke at dette skjer med konvertitter fra islam, men det indikerer at statlige overgrep mot ikke-muslimer forekommer.

Straffereaksjoner i IS-styrte områder

IS innførte sharia-lovgivning i områdene de styrte, og praktiserte dødsstraff for apostasi. I september 2014 ble en kvinnelig menneskerettighetsadvokat dømt i en sharia-domstol og henrettet i Mosul for å ha kritisert IS' ødeleggelse av religiøse bygninger i byen (Eleftheriou-Smith 2014). Personer som ikke opptrådte i tråd med gruppens egne strenge tolkninger av islamsk lov, ble straffet (U.S. Department of State 2016).

Reaksjoner fra ikke-statlige aktører

Ifølge Burroughs (2008, s. 595), som har studert Iraks lovgivning på feltet, er farene for straff eller alvorlige reaksjoner på frafall fra islam, og konvertering til annen religion, størst fra ikke-

Respons Irak: Apostasi og ateisme

statlige aktører. Det være seg familien eller andre i lokalsamfunnet som ikke tolererer brudd på islamsk lov.

I henhold til UNHCR (2012, s. 28) vil frafall fra islam og konvertering til kristendommen høyst sannsynlig resultere i utstøtelse og/eller voldsaksjoner fra familien, stammen eller lokalsamfunnet. Dette begrunnes med en utbredt fiendtlig holdning i det irakiske samfunnet til apostater og konvertitter fra islam og et generelt intolerant religiøst klima. UNHCR hevder videre at mange muslimske religiøse og politiske ledere er av den oppfatning at apostasi fra islam skal straffes med døden. Noen ser også på drap på konvertitter som en forpliktelse (UNHCR 2012, s.28).

Videre hevder UNHCR at kristne konvertitter fra islam også kan risikere å bli mistenkt for å ha jobbet med de amerikanske styrkene eller, mer generelt, med Vesten, som enkelte mener har kjempet en hellig krig mot Irak.

I tillegg rapporteres det at konvertitter og deres barn risikerer trakassering på arbeidsplassen og skolen (UNHCR 2012, s. 28).

Nyere kildemateriale viser at det irakiske samfunnet fortsatt reagerer negativt på apostasi og islam-kritiske ytringer. Det later imidlertid til at det er noe større rom for ateisme og islam-kritiske ytringer i KRI enn i resten av landet, men konvertering til annen religion er tabu og risikabelt også der.

Forhold i KRI

En kanadisk-kurdisk mann bosatt i Erbil uttalte allerede i 2014 (gjengitt i Your Middle East 2014) at det er noe mindre risikabelt å være ateist i KRI enn i resten av landet. Han påpekte imidlertid at det fortsatt er farlig, og uttrykte seg slik:

Iraq is not ready for a small community of atheists to band together and bring different opinions to the public sphere, and frankly it's dangerous. I would rather push atheism in countries where it's accepted, yet if people are brave enough, then I commend them for their courage.

Kilder Landinfo møtte i KRI våren 2018, mente også at det er noe større rom for å uttrykke skepsis til religion der enn i resten av landet. De påpekte likevel at det gikk en grense ved konvertering til annen religion. Personer som sier de ikke lenger er troende, eller som stiller kritiske spørsmål til islam, kan i større grad slippe unna med det i KRI enn ellers i landet.

Facebook er den plattformen som i størst grad blir brukt av ateister til slike diskusjoner. Noen, særlig kurdere bosatt i utlandet, bruker sine egne navn, mens andre skjuler sin identitet på grunn av temaets sensitivitet. Narim Rostam (2018) mener det finnes flere titalls Facebook-sider som publiserer kritiske holdninger til islam. Selv om religionskritikk ikke er noe nytt i irakisk Kurdistan, så ble kritiske synspunkter langt sjeldnere publisert i det offentlige tidligere, ifølge Rostam.

En akademiker Landinfo møtte i KRI (2018), hevdet at det i enkelte miljøer er greit å si at man er ateist, fordi folk likevel vil tro at personen fortsatt er muslim innerst inne. Å derimot bekjenne at man er apostat eller konvertitt, er imidlertid fortsatt risikabelt (møte april 2018). En konvertitt fra islam kan risikere å bli drept, og personer som konverterer holder derfor dette skjult for andre enn de aller nærmeste, ble det sagt. Vedkommende kunne imidlertid ikke nevne noe eksempel på en konvertitt som hadde blitt drept i KRI. Det ble lagt til at det er lettere å få aksept

Respons Irak: Apostasi og ateisme

for å si at man er ateist enn konvertitt. Dette, mente vedkommende, skyldtes at folk da antok at du fortsatt var muslim innerst inne, men at du bare hadde gått deg litt vill ("lost your path").

En annen kilde (internasjonal NGO i Erbil, møte april 2018) delte oppfatningen om at det er noe mer rom for å si at man ikke er religiøs i KRI enn i andre deler av Irak. Kilden la til følgende: "In Baghdad and the South one can get arrested for saying that". Vedkommende kjente ikke selv til noen som erklærte seg som apostat, men han mente at konvertering fra islam til kristendommen ville føre til alvorlige problemer for en person.

Den tredje kilden Landinfo snakket med om apostasi (internasjonal organisasjon, møte april 2018), var enig i at konvertering til annen religion fra islam er risikabelt selv i KRI. Vedkommende la til at det kan være enklere å ha en sekulær livsstil i Sulaymaniya enn i Erbil og Dohuk. Likevel mente vedkommende at også personer i Sulaymaniya av frykt for diskriminering og vold, ville vegre seg for å stå åpent frem som apostat eller ateist.

Den siste amerikanske årsrapporten om religiøs frihet i Irak (U.S. State Department 2018, s. 13) bekrefter at konvertitter risikerer vold, drapstrusler og trakassering. Her omtales en kurdisk familie fra Rania distrikt i Sulaymaniya som konverterte til kristendommen i 2000. Familien hadde i flere år forsøkt å skjule sin religion og flyttet angivelig flere ganger for å unngå trakassering, bl.a. fra egen slekt. Som følge av vanskelighetene konverteringen medførte, inkludert voldsepisoder, flyktet familien til Tyrkia i 2017.

Samme rapport (U.S. State Department 2018, s. 21) skriver også at en kurdisk islamsk geistlig utstedte et dekret i 2017 om at en gruppe kurdere som hadde konvertert til den urgamle religionen zoroastrianisme, skulle henrettes dersom de ikke angret innen få dager. Presten ble anmeldt av KRIs representant for zoroasterene, men det er ikke kjent for Landinfo om saken er behandlet i rettssystemet. Historien illustrerer imidlertid at personer som forlater islam, risikerer trusler og trakassering.

Ifølge en artikkel i The New Arab har det vært en økning i antall kurdere som har konvertert til zoroastrianisme siden 2015, da denne religionen ble formelt akseptert i Kurdistanregionen (Mercadier 2018). På tross av at religionen nå er anerkjent som en av de offisielle religionene i Kurdistanregionen, fremkommer det av artikkelen at de færreste tør å snakke åpent om sin konvertering. Reaksjonene konvertittene møter, varierer fra kritikk fra familien til diskriminering og dødstrusler.

På tross av at flere kilder mener at toleransen for religionskritikk og tvil har økt, så er det også eksempler på at dette kan medføre straff, diskriminering og vold, inkludert i KRI.

Forhold i resten av Irak

En irakisk ateist uttalte til avisen Pacific Standard i 2016 at selv om det ikke finnes noen lov som forbyr ateisme, så fryktet han å bli drept av ikke-statlige aktører dersom han bekjente sin manglende gudstro (Stuart 2016). Han uttrykte seg slik: "I'd much rather deal with authorities than with the people, because the people could try to kill me for it."

Ifølge en Irak-ekspert⁵ som deltok på EASOs Irak-nettverksmøte i 2017, så er det fortsatt uvanlig og vanskelig for ateister å bekjenne sin manglende gudstro i Irak (EASO 2017, s.25). Han la til at ateister som oftest vil kalle seg muslim.

Det samme fremkommer av en uttalelse en ung kvinnelig ateist fra Babil har gitt til The Washington Times (Nabeel 2017). Kvinnen, som er student ved Babylon universitet, mener religion bryter med menneskerettighetene, og at den er nedverdiggende for kvinner. Hun går likevel med hijab for å unngå oppmerksomhet og trakassering.

Arrestasjonen og arrestordren mot fire ateister i Thi Qar bekrefter at det kan være risikabelt å stå åpent frem som ateist.

Sammenfatning om statlige og ikke-statlige reaksjoner

Deler av det irakiske samfunnet er fremdeles tradisjonelt og konservativt, og det er fortsatt liten aksept for religionskritiske stemmer. Det kan likevel tyde på at ateister har noe større spillerom i KRI enn i resten av Irak, men også her kan en risikere reaksjoner både fra statlige og ikke-statlige aktører. Arrestasjonene i 2013 og 2014 av guttene som hadde ytret seg kritisk til islamsk tro og lære, er eksempler på at myndighetene i enkelttilfeller reagerer. Mangelen på informasjon om videre straffeprosess i disse sakene, tyder på at de ikke har gått gjennom rettsapparatet. Arrestasjonene kan imidlertid ha vært ment som advarsler til andre som opptrer i utakt med gjeldende religiøse og kulturelle samfunnsnormer.

I resten av Irak spiller religion en sterkere rolle i både politikk og samfunnsstruktur, hvilket gir mindre rom for islam-kritiske ytringer enn i KRI. Arrestasjonen av ateister i Thi Qar er et eksempel på dette. Mangel på flere konkrete eksempler på reaksjoner fra myndighetene skyldes antakelig at det er få islam-kritiske røster som tør å stå åpent frem. Ateisters og apostaters frykt for represalier også fra andre aktører i samfunnet, er tegn på at veien frem til åpenhet rundt ateisme og apostasi fortsatt er lang.

Fortsatt ikke mulig å endre registrering fra muslim til annen religion på ID-kortet eller i folkeregisteret

Alle irakere må registreres med trosretning i folkeregisteret. Trosretning var tidligere påskrevet ID-kortene i Irak. I dagens nye elektroniske ID-kort er ikke trosretning lenger påskrevet, men ligger kun inne som data i den elektroniske chipen. En muslim som enten konverterer til en annen religion, eller som ikke lenger ønsker å være registrert som muslim, har ingen mulighet for å endre slik registrering i dag, fordi konvertering fra islam er forbudt.

Irakere er fortsatt nødt til å definere seg som enten muslim, kristen, mandeer-sabeer eller yezidi for å få ID-kort. Uten ID-kort kan man ikke registrere ekteskap, innrullere barn på skole, få pass eller tilgang til andre offentlige tjenester. I KRI kan man også bli registrert som kaka'i, zoroastrisk eller bahai (U.S. Department of State 2018, s. 6). Fordi man for alle praktiske formål trenger et ID-kort, må en altså være definert som tilhørende en av disse anerkjente religionene. Man kan derimot fortsatt ikke, heller ikke i KRI, endre religionstilhørighet fra muslim til annen anerkjent religion (Akademiker i Sulaymaniya, møte april 2018).

⁵ Mark Lattimer, direktør i Ceasefire Centre for Civilian Rights.

Fordi man må være registrert med en religionstilknytning, følger det at en frafallen muslim heller ikke har mulighet til å være registrert som ateist. En ateist med muslimske foreldre vil derfor forbli registrert som muslim i irakiske offentlige registre. Tilsvarende vil en ateist som tidligere var registrert som kristen, forbli registrert som kristen i folkeregisteret.

Barn av konvertitter fra islam vil heller ikke kunne bli registrert med ny religion (U.S. Department of State 2018, s. 1). Det at man ikke kan endre sin legale status, har også konsekvenser for hvem man kan gifte seg med, og hvem man kan forbli gift med. Et ekteskap kan i teorien oppløses ved tvang dersom betingelsene for ekteskapet ikke lenger er gyldige etter islamsk lov.

I religionsfrihetsrapporten for 2015 (U.S. Department of State 2016, s. 11) fremkommer det at familier som da hadde konvertert fra islam til kristendommen, flyktet fra KRI nettopp fordi de ikke kunne registrere barna sine som kristne.

Om Landinfos responser

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) innhenter og analyserer informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet (UDI), Utlendingsnemnda (UNE) og Justis- og beredskapsdepartementet har behov for kunnskap om.

Landinfos responser er basert på opplysninger fra nøye utvalgte informasjonskilder, og kan bygge på både skriftlig og muntlig kildemateriale. Opplysningene er behandlet i henhold til [anerkjente kvalitetskriterier for landinformasjon](#) og [Landinfos retningslinjer for kilde- og informasjonsanalyse](#).

En respons er et svar på konkrete spørsmål som saksbehandlere i utlendingsforvaltningen har stilt Landinfo, og er ikke ment å være utfyllende redegjørelser for et tema. Responsene er utarbeidet innenfor korte frister, og kildegrunlaget er ikke alltid like bredt som i våre temanotater.

Landinfo er en faglig uavhengig enhet, og informasjonen som presenteres, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos responser gir heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som omtales.

Referanser

Skriftlige kilder

- Ahmad, R. (2014, 28. mai). Interview with persecuted young atheist in Erbil. *Your Middle East*. Tilgjengelig fra http://www.yourmiddleeast.com/culture/interview-with-persecuted-young-atheist-in-erbil_23918 [lastet ned 14. mars 2018]
- The Baghdad Post (2017, 11. januar). Iraq suffers from spread of atheism due to religious extremism. *The Baghdad Post*. Tilgjengelig fra <http://www.thebaghdadpost.com/en/story/4938/Iraq-suffers-from-spread-of-atheism-due-to-religious-extremism> [lastet ned 8. august 2018]
- Burroughs, T. G. (2008). Turning Away from Islam in Iraq: A Conjecture as to how the New Iraq Will Treat Muslim Apostates. *Hofstra Law review*, 37(2). Tilgjengelig fra https://law.hofstra.edu/pdf/academics/journals/lawreview/lrv_issues_v37n02_dd1_burroughs_final.pdf [lastet ned 24. august 2018]
- EASO, dvs. European Asylum Support Office (2017, juli). EASO COI Meeting Report, Iraq Practical Cooperation Meeting 25-26 April 2017. Brussel: EASO. Tilgjengelig fra <https://www.easo.europa.eu/sites/default/files/publications/coi-iraq-meeting-report.pdf> [lastet ned 27. august 2018]

Respons Irak: Apostasi og ateisme

- Eleftheriou-Smith, L. (2014, 25. september). Isis publicly executes leading lawyer and human rights activist in Iraq. *The Independent*. Tilgjengelig fra <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/isis-publicly-execute-leading-lawyer-and-human-rights-activist-in-iraq-9756197.html> [lastet ned 27. august 2018]
- Al Ghad Press (2018, 11. mars). قار ذي في "ملحدين" 4 تلاحق الامنية القوات [Security forces pursue 4 "atheists" in Dhi Qar]. *Al Ghad Press*. Tilgjengelig fra <https://www.alghadpress.com/news/Iraq-News/147305/AlghadPress> [lastet ned 14. mars 2018]
- IRB Canada, dvs. Immigration and Refugee Board of Canada (2016, 2. september). *Iraq: Information on the treatment of atheists and apostates by society and authorities in Erbil; state protection available (2013-September 2016)*, IRQ105624.E. Ottawa: Immigration and Refugee Board of Canada. Tilgjengelig fra <http://www.refworld.org/docid/57dfa5444.html> [lastet ned 15. mars 2018]
- Haring, M. A. (2010). *The Right to Change One's Religion: Apostasy as the Litmus Test for Religious Freedom in Iraq and Afghanistan's Constitutions*. Washington D.C.: Georgetown University. Tilgjengelig fra http://www.bc.edu/content/dam/files/schools/cas_sites/polisci/pdf/The_Right_to_Change.pdf [lastet ned 27. august 2018]
- Hassan, R. (2012, 7. mai). Kurdish Chropa magazine closes after Iraqi Kurdistan's clerics protest against article. *EKurd Daily*. Tilgjengelig fra <http://ekurd.net/mismas/articles/misc2012/5/state6188.htm> [lastet ned 27. august 2018]
- HRW, dvs. Human Rights Watch (2012, 11. juli). *Iraq's Information Crimes Law. Badly Written Provisions and Draconian Punishments Violate Due Process and Free Speech*. New York: Human Rights Watch. Tilgjengelig fra <https://www.hrw.org/report/2012/07/11/iraqs-information-crimes-law/badly-written-provisions-and-draconian-punishments> [lastet ned 15. mars 2018]
- IHEU, dvs. International Humanist and Ethical Union and European Humanist Federation (u.å.). *End blasphemy laws. Iraq*. [s.l.]: IHEU. Tilgjengelig fra <https://end-blasphemy-laws.org/countries/middle-east-and-north-africa/iraq/> [lastet ned 27. august 2018]
- IHEU (2015, juli). *Iraqi Kurdistan: On trial after talking about the Big Bang theory in school. The week in "blasphemy" news #24*. [s.l.]: IHEU. Tilgjengelig fra <https://end-blasphemy-laws.org/2015/07/the-week-in-blasphemy-news-24/> [lastet ned 27. august 2018]
- Al-Jaffal, O. (2018, 1. april). Iraqi courts seeking out atheists for prosecution. *Al-Monitor*. Tilgjengelig fra <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/03/atheists-iraq-human-rights.html> [lastet ned 7. august 2018]
- Jawad, H. & Omar, A. (2015). *Cybercrime Legislation in Iraq*. Baghdad: Tamini & Co. Tilgjengelig fra <http://www.tamimi.com/law-update-articles/cybercrime-legislation-iraq/> [lastet ned 15. mars 2018]
- [Konstitusjonen] (2005). *Iraqi Constitution of 2005*. Tilgjengelig i engelsk oversettelse fra WIPO Lex <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=10027> [lastet ned 9. august 2018]
- Lynch, H. (2016). The changing face of Islam in Kurdistan. *Rudaw*. Tilgjengelig fra <http://www.rudaw.net/english/kurdistan/07022016> [lastet ned 19. mars 2018]
- Mamouri, A. (2017, 22. juni). Islamic parties intimidate, fear atheists in Iraq. *Al-Monitor*. Tilgjengelig fra Euvolution <https://www.evolution.com/futurist-transhuman-news-blog/atheism/islamic-parties-intimidate-fear-atheists-in-iraq-al-monitor-al-monitor.php> [lastet ned 21. august 2018]
- Mercadier, S. (2018, 5. februar). The quest for identity: How Kurds are rediscovering Zoroastrianism. *The New Arab*. Tilgjengelig fra <https://www.alaraby.co.uk/english/indepth/2018/2/5/the-quest-for-identity-how-kurds-are-rediscovering-zoroastrianism> [lastet ned 27. august 2018]
- Mohammed, A. & Arun, N. (2010). Iraqi Interpreter's Killing Pits Faith Against Law. *IWPR*. Tilgjengelig fra <https://iwpr.net/global-voices/iraqi-interpreters-killing-faith-against-law> [lastet ned 21. august 2018]

Respons Irak: Apostasi og ateisme

- Nabeel, G. (2017, 1. august). Atheists in Muslim world: Silent, resentful and growing in number. *The Washington Times*. Tilgjengelig fra <https://www.washingtontimes.com/news/2017/aug/1/atheists-in-muslim-world-growing-silent-minority/> [lastet ned 8. august 2018]
- [Personstatusloven] (1959). *Law No. (188) of the year 1959 - Personal Status Law and amendments*. Tilgjengelig via Refworld <http://www.refworld.org/docid/469cdf3011.html> [lastet ned 21. august 2018]
- Refugee Documentation Centre, Ireland (2018, 31. januar). *Treatment of atheists including by ISIS*. Dublin: Refugee Documentation Centre. Tilgjengelig fra <https://coi.easo.europa.eu/administration/ireland/PLib/143776.pdf> [lastet ned 27. august 2018]
- Rostam, N. (2018, 25. januar). In Iraqi Kurdistan, Number of Critics Of Religion Growing Online. *Niqash*. Tilgjengelig fra <http://www.niqash.org/en/articles/society/5818/In-Iraqi-Kurdistan-Number-of-Critics-Of-Religion-Growing-Online.htm> [lastet ned 15. mars 2018]
- [Straffeloven] (1969). *Law No. 111 of the year 1969 – Penal Code as amended to 14 March 2010*. Tilgjengelig via Refworld <http://www.refworld.org/docid/452524304.html> [lastet ned 21. august 2018]
- Stuart, H. (2016, 21. januar). The hard lives of non-believers in the Middle East. *Pacific Standard*. Tilgjengelig fra <https://psmag.com/social-justice/the-hard-lives-of-non-believers-in-the-middle-east> [lastet ned 15. mars 2018]
- Tarkhani, S. (2016, 6. juli). The Creeping Islamization of Iraqi Kurdistan. *Tremr* [blogg]. Tilgjengelig fra <https://www.tremr.com/movements/the-creeping-islamization-of-iraqi-kurdistan> [lastet ned 21. august 2018]
- Tavernise, S. (2008, 4. mars). Violence Leaves Young Iraqis Doubting Clerics. *The New York Times*. Tilgjengelig fra <http://www.nytimes.com/2008/03/04/world/middleeast/04youth.html?ex=1362286800&en=686cdad4b76a883e&ei=5090&partner=rssuserland&emc=rss&pagewanted=all> [lastet ned 27. august 2018]
- UNHCR (2012, 31. mai). *UNHCR Eligibility Guidelines for Assessing the International Protection needs of Iraqi Asylum Seekers from Iraq*. Genève: UNHCR. Tilgjengelig via Refworld <http://www.refworld.org/docid/4fc77d522.html> [lastet ned 27. august 2018]
- U.S. Department of State (2011, 8. april). *2010 Country Reports on Human Rights Practices*. Washington DC: U.S. Department of State. Tilgjengelig via ecoi.net <https://www.ecoi.net/en/document/1216069.html> [lastet ned 13. august 2018]
- U.S. Department of State (2016, 10. august). *Iraq. International Religious Freedom Report for 2015*. Washington, D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/religiousfreedom/index.htm?year=2015&dliid=256267> [lastet ned 16. august 2018]
- U.S. Department of State (2017, 15. august). *Iraq. International Religious Freedom Report for 2016*. Washington D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/religiousfreedom/index.htm?year=2016&dliid=268892> [lastet ned 16. august 2018]
- U.S. Department of State (2018, 29. mai). *Iraq. International Religious Freedom Report for 2017*. Washington D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/religiousfreedom/index.htm?year=2017&dliid=280984> [lastet ned 16. august 2018]
- Your Middle East (2014, 5. februar). A life without God in Iraq: This 22-year-old atheist has been called the "Baghdad converter". *Your Middle East*. Tilgjengelig via Albawaba <https://www.albawaba.com/editorchoice/iraqi-religion-552638> [lastet ned 27. august 2018]

Muntlige kilder

- Internasjonal organisasjon i Erbil. Møte i Erbil 26. april 2018.

Respons Irak: Apostasi og ateisme

- Internasjonal NGO i Erbil. Møte i Erbil 27. april 2018.
- Akademiker i Sulaymaniya. Møte 30. april 2018.

© Landinfo 2018

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.